

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

Sh.Sirojiddinov

2018 yil "12" "12"

Ro'yxatga olindi: № BD-5120100-4.04

2018 yil "21" "11"

QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK

FAN DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi: 120000 – Gumanitar fanlar
Ta'lim yo'nalishi: 5120100 – Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) ta'lim yo'nalishi

Toshkent – 2018

Fan dasturi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2018 yil "24" 11 dagi 5 -sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018 yil "7" 12 dagi 1000-sonli buyrug'ining 4 -ilovasi bilan fan dasturi ro'yxati tasdiqlangan.

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetida ishlab chiqildi va turdosh oliy ta'lim muassasalari bilan kelishildi.

Tuzuvchi:

Jo'raqulov U. – ToshDO'TAU, "Adabiyot nazariyasi va zamonaviy adabiy jarayon" kafedrası doçenti, filologiya fanlari doktori

Taqrizchilar:

B.Karimov – ToshDO'TAU, "Adabiyot nazariyasi va zamonaviy adabiy jarayon" kafedrası mudiri

Qahramonov Q. – Til, adabiyot va folklor instituti yetakchi ilmiy xodimi filologiya fanlari doktori, professor

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti o'quv-uslubiy kengashida tavsiya qilingan (2018-yil "28" 08 dagi "1" -sonli bayonnomasi).

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Mazkur dastur "Kadrlar tayyorlash milliy Dasturi" asosida ishlab chiqilgan. Qiyosiy adabiyotshunoslik muammolarini o'rganish tarixiy, nazariy poetika nuqtai nazaridan dolzarb masalalardandir. Ushbu fanga oid bilimlarni bakalavr mutaxassisligi darajasi talablari doirasida yetkazib berishda quyidagi masalalarga diqqat qaratish maqsadga muvofiq deb topildi: a) jahon xalqlari madaniy-ma'naviy hayotida muhim o'rin tutgan adabiy davrlar, adabiy figuralar, nazariy-poetika masalalari; b) eng muhim adabiy oqim va yo'nalishlar; v) yetakchi badiiy obrazlar va ularning o'rni; g) jahon xalqlari adabiyotining falsafiy, badiiy, ruhiy-ma'naviy omillari; d) adabiy turlar va janrlar takomili; ye) adabiy ta'sir masalalari qiyosiy tipologik hamda tadrijiylik prinsiplari asosida talqin etiladi. Eng muhimi, badiiy tahlil, badiiy so'zni tushunish va tushuntirish, badiiy ijodning ichki qonuniyatlarini anglash o'rganilayotgan masalalar markazida turadi.

Qiyosiy adabiyotshunoslik fani talabalarni jahon adabiyoti va adabiyotshunosligining umumiy va xususiy tomonlarini qiyosiy jihatdan o'rganishga tayyorlaydi va o'zbek adabiyotining ilg'or tomonlarini targ'ib, tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

II. Fanning maqsad va vazifalari

Sharq va G'arb o'rtasidagi madaniy, adabiy aloqalar qadimdan mavjud. Bunday aloqalar tufayli adabiy hayotda bir xalqning adabiyoti ikkinchisini to'ldirib kelgan. Ushbu jarayonni o'rganish orqali adabiyot tarixi, nazariyasi bilan bog'liq muhim xulosalar chiqarish mumkin. Shu jihatdan qiyosiy adabiyotshunoslik fanining maqsad va vazifalari o'ta muhimdir:

- Sharq va G'arbnıng ajoyib shoh asarlarini o'rganish va estetik tahlil etish, bu asarlarning insoniyat xayotidagi ahamiyatini tushuntirish;

- hech qaysi xalq, elat boshqa xalqlardan uzilib, o'z holicha yashamaganligi, jumladan, adabiy madaniy aloqalar ham uzluksiz davom etib kelganligini badiiy asarlar misolida ko'rsatib berish bilimiga ega bo'lish;

- milliy va umuminsoniy adabiy-nazariy an'analarning o'zaro bog'liqligini, Sharq va G'arb dunyosida madaniy, iqtisodiy rivojlanishning navbatma-navbat kelishi va ularning bir-biriga ta'sirini bayon qilib berish ko'nikmasiga ega bo'lish;

- Markaziy Osiyo, jumladan Mavorounnahrdağı qulay geografik sharoit mintaqada madaniyat, adabiyotning juda qadimgi davrlarda shakllanishiga sabab bo'lganligini adabiyot, san'at asarlari misolida isbotlab berish malakasiga ega bo'lish.

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1-modul. Qiyosiy adabiyotshunoslikning nazariy masalalari

"Qiyosiy adabiyotshunoslik" fani predmeti va mazmuni

Qiyosiy adabiyotshunoslik fan sifatida. Shakllanish tarixi. Metodologik omillari. A.N.Veselovskiy, V.M.Jirmunskiy, N.A.Konradning qiyosiy adabiyotshunoslikka oid tadqiqotlari. Qiyosiy adabiyotshunoslik fanining predmeti: adabiy-estetik, ilmiy-nazariy, ijtimoiy-falsafiy manbalar, ularga oid tadqiqotlar. O'zbek adabiyotshunosligida qiyosiy metod masalalari: koparativistika, adabiy aloqalar va tarjimashunoslik. Qiyosiy adabiyotshunoslik va gumanitar fanlar. Mazkur fanning folklorshunoslik, mumtoz poetika, adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid tarixi va nazariyasi bilan uzviy bog'liqligi.

Sharq va g'arb adabiyoti: davrlar, adabiy-estetik qarashlar, adabiy oqimlar, adabiy siymolar, adabiy-estetik manbalar, poetik komponentlar tipologiyasi.

Qiyosiy adabiyotshunoslikda sinkretizm masalasi

Sinkretizm qiyosiy adabiyotshunoslikning nazariy asosi sifatida. Sinkretizm nazariyasi: kashf etilishi, tarixiy-madaniy asoslari, ilmiy-nazariy kriteriyalari. Sinkretizmning tarixiy tadrij bosqichlari: din, mif, adabiyot sinkretizmi.

Ilohiy kitoblar va mifologik tafakkur masalasi

"Zabur", "Tavrot", "Injil", "Qur'oni karim"da olam, odam, ibtido, intiho, abadiy hayot, zohir va botin masalalari talqini. Ilohiy axborotlar germinenitikasi: sharh, talqin, tadqiq xilma-xilliklari. Mif va uning manbalari. Shumer, Hind, Misr, Xitoy, O'rta Osiy va Eron, antik Yunon mifologiyasi: ilohiy kitoblar bilan munosabati, badiiy, tarixiy, falsafiy, psixologik omillari. Ichki tipologik xususiyatlari.

Sharq va G'arb eposi tipologiyasi.

"Bilgamish", "Ramayana", "Mahobhorat", "Iliada", "Odiseya", "Alpomish" eposlari: syujet, motiv, obraz va epik tasvir tipologiyasi. "Shohnoma"ning epos emasligi. Asar "Eron shohlari solnomalari"ning badiiylashtirilgan shakli sifatida. Asarda kompelyativlik, ilk klassitsizm, konseptual mahdudlik muammolari.

Eng qadimgi drama qiyosiy adabiyotshunoslik kontekstida.

Teatr san'ati paydo bo'lish tarixi, uning asosiy unsurlari (boshqa qiyofaga kirish, dialog, to'qnashuv kabi) insoniyatning ibtidoiy davrlarida ovchilik, mehnat va diniy marosim, bayramlar bilan, totemizm, animizm kabi ibtidoiy dunyoqarash va ajdodlarning ruhlariga sig'inish bilan bog'liq holda shakllanishi. Yunoniston, Hindiston, Turonda mil. av. 5-asrlarda teatrning jamiyat

hayotida tutgan o'rni. Sharq va G'arb teatrining o'xshash hamda farqli jihatlar. Markaziy Osiyoda tomosha san'ati. Yevropa usulidagi teatrning Sharq mamlakatlariga tarqalishi.

Qadimgi davr jahon lirikasining tipologik xususiyatlari.

Lirika so'zining etimologiyasi. Qadim Yunonistonda lirik she'riyatning musiqa, raqs va san'atning boshqa turlari bilan bog'liqligi. Sharq lirikasining ilk omillari: xalq baxshilarining she'rni cholg'u jo'rligida kuylab aytishi. Sharq va G'arb adabiyotidagi lirik janrlar. O'zaro aloqalar natijasida vujudga kelgan lirik janrlar. XX asr she'riyati. Yangi o'zbek she'riyatida g'arbona unsurlar.

2-modul. Sharq va G'arb ilmiy-adabiy tafakkuri qiyosi

Platon, Aristotel, Forobiy, Ibn Sinolarning adabiy-estetik qarashlari qiyosi.

Platon va Aristotelning adabiy qarashlari. Aristotelning "Poetika" asari. Forobiyning «She'r va qofiyalar haqida so'z», «Ritorika haqida kitob», «She'r kitobi», «Shoirilar san'ati qonunlari haqida» asarlarida badiiy san'atlar haqida bildirilgan fikrlar. Forobiyning yunon va arab adabiyoti haqidagi fikrlari. Ibn Sinoning adabiy qarashlari shakllanishida Aristotel va Forobiyning ta'siri.

G'arb va Sharq adabiyotida o'rta asrlar masalasi.

O'rta asr istilohi. Uning xronologiya prinsipiga asoslanmasligi. Sharq va g'arb adabiyotig'ish o'rta asri: etik asos, estetik konsepsiya, badiy shakl va mazmun, xronologiya jihatidan umumiy va xususiy tomonlari. Sharq va g'arb o'rta asrlar adabiyoti: janr, syujet, obraz. Bu adabiyotlarda inson konsepsiyasi.

Sharq va g'arb Renessans adabiyotini qiyosiy o'rganish.

Sharq va arb Uyg'onish adabiyotining konseptual o'xshashliklari va farqlari, xronologik chegaralari, ma'rifiy, falsafiy, adabiy-estetik omillari. Sharq va g'arb Renessansida o'zaro ta'sir masalasi. Italian, ingliz, ispan, fransuz, nemis adabiyotida arab, eron, turkiy adabiyot an'alarining namoyon bo'lishi. Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Sanoe Balxiy, Abu a'lo al-Ma'arriy, Ibn Sino, Ibn Rushd, Amir Temur, Nizomiy, Navoiy va g'arb adabiyotining Dante, Shekspir, Marlo, Gyote singari genial ijodkorlari o'rtasidagi tipologik jihatlarni yangicha o'rganish tamoyillari.

Uyg'onish davri badiiy tafakkuri tipologiyasi.

Yusuf xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy va Dante filologik merosi aro mushtarak xususiyatlar. Shekspir va Gyote sharq-islom

adabiyotining sodiq muxlislari sifatida. Shekspir va Gyote ijodida sharq-islom syujetlari va obrazlari. K.Marlo ijodida Amir Temur obrazi. G'arb xalqlari og'zaki va yozma ijodida Aleksandr mavzusi: "Iskandar haqida roman". Roman an'analari. Xamsanavislar ijodida Iskandar obrazi: Nizomiy, Xusrav Dehlaviy, Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy. Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostonida Iskandar obrazi talqini.

Sharq va g'arb klassitsizmi: umumiylik va xususiylik.

Klassitsizm umuminsoniy hodisa sifatida. Klassitsizmning falsafiy asoslari. Klassitsizm psixologik hodisa sifatida: namunaga taqlid masalasi. G'arb va sharq klassitsizmining umumiy xususiyatlari. Sharq klassitsizmining XVII asr yevropa klassitsizmidan tom ma'noda farq qilishi. G'arb klassitsizmining ijtimoiy zarurati. Falsafiy va badiiy asoslarining maxsus ishlab chiqilganligi. Klassitsizm falsafasi va g'arb sivilizatsiyasi: madaniy millat, madaniyatli odam konsepsiyasi. Klassitsizm adabiyoti va nazariyasi. Bualo, Kornel, Moler, Rasin g'arb klassitsizmining tipik vakillari sifatida. Klassitsizm va plagiatizm.

Sharq va g'arb ma'rifatchiligi tipologiyasi: fransuz va jadid ma'rifatchiligi.

G'arb adabiyotida fransuz, ingliz va nemis ma'rifatchiligi. Ularning umumiy va farqli jihatlari. Ma'rifatchilik g'oyalarining adabiyotda aks etishi. Yevropa ma'rifatchiligi va jadid adabiyoti: mavzular, janrlar, g'oyalar, obrazlar tipologiyasi. Gyote, Russo, Volter, Didro, Defolarning ijodiyprinsiplari. Jadid ma'rifatchiligi: Behbudiy, Fitrat, Avloniylar ijodi.

Sharq va g'arb badiiy tafakkurida sentimentalizm, romantizm, naturalizm, realizm.

Sentimental falsafa va adabiyot. Sharq va g'arb sentimentalizmining umumiy jihatlari. G'arb sentimentalizmi ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida. Lorens Stren va g'arb sentimentalizmi. Sharq va g'arb romantizmining estetik mohiyatga ko'ra farqlari va ba'zi umumiyliklari. Yevropada sharq romantizmi tushunchasi, bu tushunchalardagi xoto va noxolisliklar. Mumtoz sharq adabiyotida romantizm. G'arb romantizmining XIX asr yevropa xalqlari madaniyati maxsuli ekanligi. G'arb romantizmining ijtimoiy va psixologik tabiati. Sharq va g'arb adabiyotida naturalizm va realizm estetikasi: poetik tamoyillari, bosqichlari va estetik shakllari. Naturalizm va realizm adabiyoti aro umumiy va farqli jihatlar. Ularning sharq va g'arb adabiyotida tutgan o'rni.

XIX-XX asrlar Yevropa romanchiligi va Sharq zamonaviy nasri.

Roman janrining shakllanishi. Yevropa romanchiligi. Milliy adabiyotlarda roman janriga intilishning kuchayishi. Daniel Defo, P. Beranje, Stendal, P.

Merime, Balzak va Charlz Dikenslar ijodida jamiyat va shaxs muammolarining badiiy talqini. XX asr birinchi yarmi Yevropa va AQSh tanqidiy realizm adabiyoti. Gi de Mopassan tanqidiy realizmi. Nemis adiblari Tomas Mann, Bernard Shoular ijodida relistik talqin tamoyillari. Sharqda Mustaf Kamol, Jurji Zaydon, Abdulla Qodiriy va boshqa adiblarning milliy romanchilikni rivojlantirish borasidagi intilishlari.

Yevropa modernizmi va XX asr yangi o'zbek adabiyoti

Modernizm, modern, jadid, yangi tushunchalari, istilohiy mohiyati. Yangilik, yangilanish jahon adabiyoti taraqqiyotining muhim sharti ekanligi. Uning hamma zamon va makonlar uchun xosligi. Modernizm adabiyoti xususidagi bahslar: fransuz, rus, o'zbek adabiyotshunoslari asarlari misolida. Yevropa modernizmi va yangi o'zbek adabiyoti vakillari: J.Joys, F.Kafka, A.Kamyu, N.Eshonqul, Sh.Hamro, T.Rustamovlar asarlarining qiyosiy tahlili. Modernizm she'riyati. O'zbek she'riyatida shakl yangilanishlari. Rassomlik, teatr va kino san'atlarida modernizm ko'rinishlari. Jahon adabiyotida postmodernizm tushunchasi.

IV. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha

ko'rsatma va tavsiyalar

"Qiyosiy adabiyotshunoslik" fanidan amaliy mashg'ulot mavzulari talabalarni fanga ilmiy-uslubiy adabiyotlar bilan mustaqil tanishishga hamda jahon xalqlari adabiyotining mumtoz namunalarini g'oyaviy badiiy, qiyosiy, psixologik va nazariy jihatdan tahlili talqin qilishga yo'naltiradi.

Amaliy mashg'ulot uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. "Bilgamish" va jahon xalqlari eposi.
2. "Iliada", "Maxabxarata" eposlari tipologiyasi.
3. "Romayana", "Odisseya" va "Alpomish" asarlarining qiyosiy tahlili.
4. Dante va navoiy masalasi.
5. Gyote ijodida sharq motivlari.
6. Volter, Russo va jadid ma'rifatchilari asarlari qiyosi.
7. Jahon nasri va Qodiriy romanchiligi.
8. Jek London va Abdulla Qahhor.
9. Markes va yangi o'zbek nasri.
10. J.Joys va T.Rustamov romani.
11. O'zbek she'riyatida Lorka an'analari.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni:

Seminar mashg'uloti mavzulari fanning asosiy masalalariga daxldor bo'lib, ular talabalarning muayyan mavzular doirasidagi badiiy va nazariy adabiyotlar bilan mustaqil ishlash, mulohaza va mushohada yuritish, tahlil qilish, muhim xulosalar chiqarish yo'lida malaka va ko'nikmalar hosil qilishga mo'ljallangan.

1. Sinkretizm tushunchasi va uning o'rganilishi.
2. Jahon adabiyotini qiyosiy-tarixiy o'rganish va A.N.Veselovskiy tadqiqotlari.
3. Mifologiya: sharq va g'arb adabiyotidagi umumiy va farqli jihatlar.
4. Epos nazariyasi qiyosiy adabiyotshunoslik kontekstida.
5. Uyg'onish adabiyotining umumnazariy muammolari.
6. Klassitsizm va sentimentalizm sharq va g'arb adabiyoti kontekstida.
7. Sharq va g'arb ma'rifatchilik adabiyoti: dramatik asarlar tipologiyasi.
8. Sharq va g'arb realizmi: oliy realizm, tanqidiy realizm va sosrealizm masalasi.
9. G'arb va yangi o'zbek adabiyotida modernizm muammosi.

VI. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Asosiy adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тарғиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил яқунлари ва 2018 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи, 2018 йил 16 январь, №11.
2. Сулаймонова Ф. Шарқ ва Ғарб. Т., Ўзбекистон. 1997 й.
3. Қасимов О. Чет эл адабиёти тарихи. Т. Ўқитувчи. 1979 й
4. Болтабоев Ҳ., Маҳмудов М. Адабий-эстетик тафаккур тарихи. (1 жилд: Қадимги давр). – Т.: “МУМТОЗ СЎЗ”, 2015.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Алексеев М.П. и др. История зарубежной литературы. (Средние века и возрождение) М., «Высшая школа», 1987.
2. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – М.: 1989.
3. Бахтин М. Романа замона ва хронотоп шакллари. Рус тилидан У.Жўракулов таржимаси. – Т.: Akademnashr, 2015.
4. Жўракулов У. Фитратнинг тадқиқотчилик маҳорати. – Т.: Университет, 2003.
5. Жўракулов У. Худудсиз жилва. – Т.: Фан, 2006.

6. Жўракулов У. Назарий поэтика масалалари. – Т.: Ф.Ғулом, 2015
7. Жалилов С. Бобир ва Юлий Цезарь. Т.: «Янги аср авлоди», 2001.
8. Жирмунский В.М. Сравнительное литературоведение. – Л. 1979
9. История всемирной литературы. Т., 1-7. М., «Наука», 1983-1990.
10. История зарубежной литературы XX века. (1917-1945) М., «Высшая школа», 1980.
11. Норматова Ш. Жаҳон адабиёти. – Т., “Маънавият”, 2008.
12. Саидов У. Европа маърифатчилиги ва миллий уйғониш. – Т.: “Академия”, 2004
13. Сулаймонова Ф. Шекспир Ўзбекистонда. Т., Фан, 1978.
14. Хўжаева Р.У. Янги давр араб адабиёти тарихи. (Ўқув қўлланма) I қисм. Т., 2004.
15. Ярхо В.Н. Античная драма. Технология. Мастерство. – М.: «Высшая школа», 1990.
16. Ярхо В.Н. Трагедия Софокла «Антигона». – М.: «Высшая школа», 1986.
5. Курунов Д., Раҳмонов Б. Ғарб адабий-танқидий тафаккури тарихи очерклари. – Т.: “Фан”, 2008.
6. Қамбаров Д. Куръон бахш этган илҳом (Пушкин ижодида Куръон оханлари). – Т.: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бишлашмаси, 2009.
7. Қодиров М., Ўзбек театри тарихи, Т., 2003.

Бадий адабиётлар

1. “Алпомиш”-Т.: “Шарқ”, 1998
2. Гёте И.В. Ғарбу Шарқ девони. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2010.
3. Гомер. Илиада. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988.
4. Данте Алигьери. Илюхий комедия. Т., 1975.
5. Панчатантра... – Т.: “Чўлпон”, 1993.
6. Рамаяна Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1978.
7. Калила ва Димна. Т. “Чўлпон”, 2006
8. Фирдавсий А. Шоҳнома. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1984.
9. Шекспир Вильям. Сайланма. Уч жилдлик. – Т.: “Фан”, 2007.
10. Шекспир, Вильям. Сонетлар. Т., “Янги аср авлоди”, 2009.
11. Юзини йўқотган одам. Япон новеллалари. Рус тилидан Узоқ Жўракулов таржимаси.-Т.: Мухаррир, 2008.
12. Қосимов А. СИРЛАР (Озод этилган Прометей) // Эй, қаро қўзим. – Т.: “ТАФАККУР”, 2011, 105-127-бетлар.

Internet saytlari

1. www.ziynet.uz
2. www.edu.uz
3. www.o'zbek-adabiyoti.com.
4. www.zivo.uz
5. [www. Lib.ru](http://www.Lib.ru).
6. www.litera.ru.
7. www.Philologs.narod.ru.